

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของสภาพปัญหา

เช็ค (Cheque/Check) เป็นตัวเงินประเภทหนึ่งเช่นเดียวกับตัวแลกเงิน (Bill of Exchange หรือ B/E) และตัวสัญญาใช้เงิน (Promissory Note หรือ P/N) แต่เป็นตัวเงินที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายที่สุด เนื่องจากเช็คมีลักษณะพิเศษตรงที่มีธนาคารซึ่งเป็นสถาบันการเงินที่มีความน่าเชื่อถือเป็นผู้จ่ายเงิน ในขณะที่ผู้จ่ายเงินในตัวเงินประเภทอื่นอาจเป็นบุคคลใดก็ได้ ในประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา นิยมใช้เช็คมากที่สุด โดยเฉพาะในภาคพื้นทวีปยุโรปประมาณร้อยละ 90 ของธุรกิจ ใช้เช็คในการชำระหนี้ต่อกัน ประเทศไทยเองก็เป็นอีกหนึ่งประเทศที่นิยมชำระหนี้กันด้วยเช็ค การใช้เช็คในปัจจุบันมีปริมาณค่อนข้างมาก เหตุที่มีผู้นิยมใช้เช็คเป็นเครื่องมือในการชำระหนี้ต่อกันนั้น มีเหตุผลอยู่หลายประการ อาทิเช่น เป็นการผ่อนเวลาที่ลูกหนี้จะต้องชำระหนี้ด้วยเงินสดเป็นเครื่องมือในการกู้เบิกเงินเกินบัญชีหรือใช้เป็นหลักประกันในการกู้ยืมเงินและในการทำธุรกรรมอย่างอื่นที่สำคัญ คือ มีความปลอดภัยมากกว่าการถือเงินสด นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมธุรกิจ เป็นเครื่องมือของรัฐในการควบคุมปริมาณเงินหมุนเวียนในระบบ เป็นต้น

เมื่อปริมาณการใช้เช็คมีจำนวนมาก การยื่นเช็คต่อธนาคารก็ย่อมมีจำนวนมากเช่นกัน หากผู้ทรงนำเช็คไปขึ้นเงินกับธนาคารผู้จ่ายโดยตรงก็อาจไม่เกิดปัญหามากนัก แต่มีกรณีการนำเช็คไปขึ้นเงินกับธนาคารที่ไม่ใช่ธนาคารผู้จ่ายโดยตรงที่เรียกว่า “ธนาคารผู้เรียกเก็บ” แล้วให้ธนาคารผู้เรียกเก็บนั้น ส่งต่อไปยังต่อธนาคารผู้จ่ายเพื่อให้ธนาคารผู้จ่าย จ่ายเงินตามเช็คนั้น จะด้วยเหตุเป็นเช็คจืดคร่อมและผู้ทรงไม่มีบัญชีเงินฝากอยู่กับธนาคารผู้จ่าย หรือเหตุความไม่สะดวกในการเดินทางหรือเหตุอื่นก็ตาม จึงทำให้มีการเรียกเก็บกรณีธนาคารเดียวกันแต่ต่างสาขา หรือต่างธนาคารกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งการ

เรียกเก็บเช็คต่างสาขาหรือต่างธนาคารนี้ ลูกค้าหรือผู้ทรงจะไม่ได้รับเงินขณะที่นำเช็คมาขึ้นเงินทันที ต้องรอรระยะเวลาในการเรียกเก็บ หากเป็นธนาคารที่อยู่ต่างจังหวัด อาจต้องใช้ระยะเวลาในการเรียกเก็บไม่ต่ำกว่า 4 ถึง 5 วัน การที่ลูกค้าไม่ได้รับเงินทันที ก่อให้เกิดความไม่คล่องตัวในการดำเนินธุรกิจ นอกจากนี้ ระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คในปัจจุบัน ตัวเช็คมีการเคลื่อนย้ายมาก ทำให้เกิดความเสี่ยงในด้านการดำเนินงาน ตัวเช็คอาจสูญหายระหว่างการเดินทาง หรือไปถึงจุดหมายปลายทางช้ากว่ากำหนด ด้วยเหตุดังกล่าวธนาคารแห่งประเทศไทยจึงกำหนดวิธีการเรียกเก็บเช็คแบบใหม่มาใช้ เพื่อให้มีความรวดเร็วทันสมัย ให้ลูกค้าได้รับเงินเร็วขึ้น ทำให้สภาพคล่องของประเทศดีขึ้น เป็นผลดีในทางธุรกิจ โดยระบบใหม่ที่จะนำมาใช้นี้ เรียกว่า “ระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็ค (Imaged Cheque Clearing and Archive System)” หรือ “ICAS” หลักสำคัญของระบบดังกล่าวมีว่า เมื่อผู้ทรงหรือลูกค้านำเช็คมาขึ้นต่อธนาคารผู้เรียกเก็บแล้ว ธนาคารผู้เรียกเก็บจะเป็นผู้เก็บเช็คต้นฉบับไว้ ไม่ต้องส่งเช็คต้นฉบับนั้นไปยังธนาคารผู้จ่าย ธนาคารผู้เรียกเก็บเพียงแต่ถ่ายภาพเช็คหรือสแกนภาพเช็คเข้าสู่ระบบแล้วส่งภาพเช็คที่สแกนได้นั้นไปยังธนาคารผู้จ่าย ด้วยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ เมื่อธนาคารผู้จ่ายได้รับภาพเช็คดังกล่าวแล้ว ก็จะดำเนินการตรวจสอบความสมบูรณ์ของเช็ค ลายมือชื่อ ผู้ส่งจ่าย เงื่อนไขการส่งจ่าย แล้วพิจารณาอนุมัติให้จ่ายเงินตามเช็คหรือปฏิเสธการจ่ายเงิน จากระบบดังกล่าว เมื่อทำการศึกษาแล้วพบว่า ก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมายอยู่หลายประการ ซึ่งผู้เขียนจะได้อธิบายเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1.1 ปัญหาการยื่นเช็คเรียกเก็บเงินกับธนาคารผู้จ่าย

มาตรา 990 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติไว้ว่า ผู้ทรงต้องยื่นเช็คต่อธนาคาร คำว่า “ธนาคาร” ตามบทบัญญัติดังกล่าวปกติ หมายถึง ธนาคารผู้จ่าย (Paying Bank) หรือธนาคารผู้เรียกเก็บ (Collecting Bank) แต่ตามระบบที่จะนำมาใช้ในการเรียกเก็บเช็คแบบใหม่ ผู้ทรงเพียงแต่ยื่นเช็คต่อธนาคารผู้เรียกเก็บ แล้วธนาคารผู้เรียกเก็บจะดำเนินการสแกนภาพเช็คแล้วส่งข้อมูลไปยังธนาคารผู้จ่าย ซึ่งธนาคารผู้จ่ายจะตรวจดูเพียงภาพสแกนที่ส่งมา แล้วอนุมัติจ่ายเงินหรือปฏิเสธ ดังนั้นการยื่นเช็ค

ระบบใหม่ ผู้ทรงไม่จำเป็นต้องนำเช็คไปยื่นแก่ธนาคารผู้จ่าย จึงไม่ถือว่าเป็นการยื่นเช็คตามนัยแห่งมาตรา 990 ที่กล่าวมา

นอกจากนี้ ตามมาตรา 987 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติความหมายของเช็คไว้ว่า เช็คคือหนังสือตราสารที่บุคคลหนึ่ง เรียกว่าผู้สั่งจ่าย สั่งให้ธนาคารให้ใช้เงินจำนวนหนึ่งเมื่อทวงถามให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่ง คำว่าเมื่อทวงถามก็คือ เมื่อผู้ทรงยื่นเช็คต่อธนาคารให้จ่ายเงินหรือความหมายอีกนัยหนึ่งก็คือ ธนาคารจะจ่ายเงินก็ต่อเมื่อถูกทวงถามและได้เห็นเช็คที่ผู้ทรงเช็คยื่นต่อธนาคาร แต่กรณีที่จะนำระบบการเรียกเก็บแบบใหม่มาใช้ เพียงภาพสแกนเช็คที่ธนาคารผู้เรียกเก็บส่งทางอิเล็กทรอนิกส์ไปให้ธนาคารผู้จ่าย จะถือว่าธนาคารผู้จ่ายได้เห็นเช็คต้นฉบับอันจะถือว่าเป็นการเห็นเช็คตามนัยแห่งมาตราดังกล่าวแล้วหรือไม่

1.2 ปัญหาความรับผิดชอบของนิติบุคคล

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 900 บัญญัติว่าผู้ที่ลงลายมือชื่อในตั๋วเงิน ต้องรับผิดชอบเนื้อความในตั๋วเงินนั้น และมาตรา 901 ความว่า ถ้าบุคคลใดลงลายมือชื่อของตนในตั๋วเงิน และมีได้เขียนแกลงว่ากระทำแทนบุคคลอีกคนหนึ่ง บุคคลนั้นต้องเป็นผู้รับผิดชอบในความในตั๋วเงิน

ในทางปฏิบัติแล้ว กรณีที่ลูกค้าเป็นนิติบุคคลซึ่งได้ให้เงื่อนไขการสั่งจ่ายไว้กับธนาคารว่า มีตราประทับและลายมือชื่อผู้มีอำนาจกระทำการแทน ถือว่าเป็นการกระทำแทนนิติบุคคลนั้น แต่การที่ธนาคารแห่งประเทศไทยนำระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็คมาใช้ ได้มีการกำหนดให้ลูกค้ากำหนดเงื่อนไขการสั่งจ่ายใหม่ โดยสั่งจ่ายไม่ต้องมีตราประทับ เพราะหากให้มีตราประทับจะมีปัญหาเกี่ยวกับการสแกนและการตรวจสอบลายมือชื่อยุ่งยาก ด้วยเหตุว่าลูกค้าบางรายประทับตรากลบลายมือชื่อบ้างตราประทับสามารถปลอมแปลงได้โดยง่าย ตราประทับจึงสร้างความยุ่งยากให้การตรวจสอบลายมือชื่อ ธนาคารจึงกำหนดให้ลูกค้าที่เป็นนิติบุคคล สั่งจ่ายเช็คโดยไม่ต้องมีตราประทับ

ดังนั้น เมื่อใช้ระบบดังกล่าวแล้ว ในกรณีที่มีการคืนเช็คจะก่อให้เกิดปัญหาว่าผู้ทรงจะเรียกให้ใครเป็นผู้รับผิดชอบได้บ้าง เนื่องจากเช็คเป็นตราสารที่เปลี่ยนมือได้ไม่มี

ข้อจำกัดในการเปลี่ยนมือ หากเปลี่ยนมือ ไปหลายทอด ผู้ทรงที่อยู่ทอดหลัง ๆ ที่ไม่ได้รู้หรือเกี่ยวข้องกับผู้ส่งจ่ายซึ่งเป็นนิติบุคคลที่ส่งจ่ายโดยมิได้ประทับตราของนิติบุคคลนั้นก็เกิดภาระในการการพิสูจน์เพื่อใช้สิทธิเรียกร้องว่าจะเรียกเอาคืนนิติบุคคล หรือเรียกเอาคืนบุคคลธรรมดา ปัญหานี้แม้จะมีหลักกฎหมายรองรับว่า การฟ้องหรือใช้สิทธิเรียกร้องผิดคน ไม่ตัดสิทธิที่จะฟ้องใหม่ได้ แต่การฟ้องดังกล่าวต้องอยู่ภายใต้บทบัญญัติเรื่องอายุความ เพราะการฟ้องไม่ทำให้อายุความสะดุดหยุดลง กว่าผู้ทรงซึ่งเป็นเจ้าหนี้ในตัวเงินจะรู้ถึงฐานะความรับผิดชอบของผู้ส่งลายมือชื่อในตัวเงินที่แท้จริง ก็อาจจะมีปัญหาในเรื่องการใช้สิทธิเรียกร้องภายใต้กำหนดของอายุความได้

1.3 ปัญหาความรับผิดชอบของธนาคารกรณีลายมือชื่อผู้ส่งจ่ายเป็นลายมือชื่อปลอม

ตามหลักกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1008 ที่บัญญัติห้ามไม่ให้อ้างอิงอาศัยแสวงสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับลายมือชื่อปลอมในส่วน of ธนาคารพาณิชย์ หากมีกรณีลายมือชื่อปลอมแล้วธนาคารจ่ายเงินไป จากบทบัญญัติกฎหมายดังกล่าวและแนวคำพิพากษาศาลฎีกา แทบจะปิดปากธนาคารพาณิชย์มิให้ยกเป็นข้อต่อสู้ได้ ซึ่งธนาคารพาณิชย์เองอาจจะยกข้อต่อสู้ในประเด็นว่าตนได้ตรวจสอบลายมือชื่อตามมาตรฐานผู้ประกอบวิชาชีพของตนแล้ว การตรวจสอบก็จะตรวจสอบจากเช็คต้นฉบับที่มีผู้นำขึ้นกับตัวอย่างลายมือชื่อที่มีไว้กับธนาคาร แต่ลายมือชื่อที่ปลอมนั้นเหมือนหรือคล้ายกับลายมือชื่อผู้ส่งจ่ายมาก ตนไม่ประมาทเลินเล่อแต่อย่างใด หากศาลเห็นว่า ลายมือชื่อเหมือนหรือคล้ายกับลายมือชื่อผู้ส่งจ่ายมากศาลอาจปรับลดความรับผิดชอบตามความร้ายแรงและพฤติการณ์แห่งละเมิดนั้นได้ ซึ่งแต่เดิมธนาคารผู้จ่ายเงินตามเช็คได้ดูแลและตรวจสอบจากเช็คต้นฉบับ แต่ระบบใหม่ที่จะนำมาใช้มีเพียงสแกนและส่งภาพเช็คที่นำมาเรียกเก็บ ธนาคารผู้จ่ายไม่มีโอกาสที่จะตรวจสอบลายมือชื่อจากเช็คต้นฉบับเลย อาจเกิดการปลอมลายมือชื่อในเช็คได้ง่ายขึ้น หากเป็นเช่นนั้นธนาคารพาณิชย์ จะอ้างว่าตนไม่ได้ประมาทเลินเล่อเกี่ยวกับตรวจสอบลายมือชื่อกับรับฟังได้ยากขึ้นกว่าเดิม

1.4 ปัญหาการรับฟังภาพเช็คเป็นพยานหลักฐาน

เนื่องจากการรับฟังพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 93 ให้ยอมรับฟังได้แต่เฉพาะต้นฉบับเอกสารเท่านั้น แต่การนำระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วยวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเรียกว่า “ระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็ค” มาใช้แล้ว Computer Printout ที่พิมพ์มาจากการจัดเก็บไว้ในระบบจะสามารถใช้เป็นพยานหลักฐานในศาลได้หรือไม่ เพียงใด

แต่อย่างไรก็ดี ประเด็นนี้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 ได้รับรองสถานะทางกฎหมายของข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นหรือบันทึกด้วยวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์ หากกระทำโดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ตั้งแต่ต้นให้สามารถรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้ แต่ภาพเช็คที่สแกนและ Printout มาจากระบบที่จัดเก็บไว้ จะถือเป็นข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นหรือบันทึกด้วยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ หรือไม่ เพราะภาพเช็คที่สแกนเข้าสู่ระบบการเรียกเก็บนั้น เป็นเพียงสำเนาเช็คเท่านั้น ไม่ใช่ข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นด้วยวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์ตั้งแต่ต้น จึงมีปัญหาว่าจะนำพระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 เกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานมาปรับใช้ได้หรือไม่ เพียงใด

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 2.1 เพื่อศึกษาถึงวิวัฒนาการ แนวคิด ที่เกี่ยวข้องกัับผลกระทบทางกฎหมายจากระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็ค
- 2.2 เพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกัับผลกระทบทางกฎหมายจากระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็คทั้งของไทยและต่างประเทศ
- 2.3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบทางกฎหมายจากระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็ค
- 2.4 เพื่อศึกษาและค้นหามาตรการที่เหมาะสมมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขผลกระทบทางกฎหมายจากระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็ค

3. สมมติฐานของการศึกษา

การประกอบธุรกิจในปัจจุบันต้องการความรวดเร็ว เช็คซึ่งเป็นเครื่องมือในการชำระหนี้อย่างหนึ่งที่นิยมใช้อย่างแพร่หลาย หากทำให้การเรียกเก็บเช็คมีความรวดเร็วมากขึ้น ย่อมเป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจและสภาพคล่องโดยรวมของประเทศ การเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็คที่ทำให้ลูกค้าได้รับเงินเร็วขึ้นกว่าเดิม อาจก่อให้เกิดปัญหาทางด้านกฎหมายอยู่หลายประการ โดยเฉพาะผลกระทบทางกฎหมายที่เกี่ยวกับพิจารณาความในศาล กฎหมายลักษณะตัวเงินและกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งไม่อาจนำมาปรับใช้ได้ เช่น การยื่นเช็คต่อธนาคาร ความรับผิดชอบของผู้ลงลายมือชื่อในเช็ค การรับฟังพยาน และความรับผิดชอบของธนาคารกรณีลายมือชื่อปลอม ซึ่งถ้าหากได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้โดยเฉพาะ ปัญหาดังกล่าวจะได้รับการแก้ไข และสามารถให้ความเป็นธรรมแก่คู่สัญญา อันจะก่อให้เกิดผลดีต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมต่อไป

4. ขอบเขตของการศึกษา

ผู้เขียนจะทำการศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบทางกฎหมายจากระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็ค โดยศึกษาจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และพระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 กฎหมายของต่างประเทศ คำพิพากษาของศาลฎีกา บทความ ตำรา และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

5. วิธีการของการศึกษา

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษา ค้นคว้าวิเคราะห์ข้อมูล จากหนังสือ บทความ คำพิพากษาศาลฎีกา บทความทางวิชาการ รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ ตลอดจนตัวบทกฎหมายทั้งของประเทศไทยและของ

ต่างประเทศที่เผยแพร่ในรูปแบบเอกสารและเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องกับระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็ค

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการ แนวคิด ที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบทางกฎหมายจากระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็ค

6.2 ทำให้ทราบถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบทางกฎหมายจากระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็คทั้งของไทยและต่างประเทศ

6.3 ทำให้ทราบถึงผลการวิเคราะห์ผลกระทบทางกฎหมายจากระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็ค

6.4 ทำให้ทราบถึงมาตรการในการแก้ไขผลกระทบทางกฎหมายจากระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็ค